

Tóth Judit Gabriella

A LÁTHATÓVÁ TETT LÁTHATATLAN Az asszimiláció folyamatának vizsgálata Kétvölgyön

2011-ben szerveződött egy kutatócsoport, mely azt tűzte ki célul, hogy feltárja a többségében szlovénok lakta falu, Kétvölgy¹ kulturális jellegzetességeit és könyvet ír a közösségről. A projekt résztvevői különböző tudományterületekről érkeztek, az antropológus mellett szociológus és kommunikátor is dolgozik a terepen. A „Kétvölgy ezer arca” címet viselő interdiszciplináris projekt keretében végzett kutatás egyik fókuszpontja a vend közösség asszimilációja, mely a helyi vend² népesség körében túlnyomórészt kvalitatív módszerekkel kerül feltárára. Jelen tanulmány az asszimiláció terepen való kutatásának eddigi eredményeit és további lehetséges irányait igyekszik bemutatni, hangsúlyozva közben az alkalmazott fotóantropológiai módszertan relevanciáját.

Módszertan és terep

A kutatás alapvetően résztvevő megfigyelésre épül, hiszen egy kultúra alapos megfigyeléséhez és az adott közösség működésének a megismeréséhez elengedhetetlen feltétel a hosszabb ott tartózkodás, ami eszköze lehet nem csupán a bizalom megteremtésének, hanem a helyiekkel való mélyebb kapcsolat kialakításnak is. Clifford interszubjektívnek írja le a terepmunkát, a laboratóriumi tevékenység és az átmeneti rítus keverékeként jeleníti meg.³ Terepmunka közben azonban nem csak szubjektivitásról, hanem etikusságról is említést kell tenni, éppen ezért interjúalanyaimat a tanulmány során monogrammal jelölöm, megőrizve az általuk kért részleges anonimitást.

Az alkalmazott módszertan fókuszában az antropológiai interjú és a fotóantropológia áll. Az előbbi lényege a történetmesélés és egy olyan értelmezési folyamat, melynek feltétele a kutató és az interjúalany közötti kapcsolat. „A tapasztalatok lényeges elemeinek kiemelése, a rájuk való reflektálás, elrendezésük, tudatosításuk következtében válik a történetmesélés

¹ Kétvölgy a magyar-osztrák-szlovén hármasszoros határ mentén található és a szentgotthárdi kistérség részét képezi. Lakosságát tekintve mintegy 122 főt számlál, melynek megközelítőleg 90%-a szlovén nemzetiségűnek vallja magát és beszéli a szlovén nyelv helyi dialektusát, a vend nyelvet. (Helységnévkönyv adattár 2010 [magyar nyelven] (XLS). KSH, 2010. január 1.) A települést Permice (Verica) és Ritkaháza (Ritakrovci) egyesítése óta jegyzik, melyeket először Vashegyalja néven 1944-ben vonták össze, és 1951-től viseli jelenlegi nevét.

² A Kétvölgyön élő szlovének vendként definiálják önmagukat, ezért az elkövetkezőkben ekképpen is használjuk megnevezésüket.

³ Clifford 1999.

értelmezéssé.”⁴ A fotóhasználat esetében mindenképpen el kell különíteni a kutató által a terepen készített fotográfiákat, és azokat a képeket, amelyeket az interjúalanyok bocsátanak rendelkezésére. Értelmezésem szerint a fényképezés nem csupán társadalmi cselekedet, hanem nagy mennyiségű dokumentumot is rendelkezésünkre bocsát, egy olyan információs forrás, amely képes más módon elérhetetlen információkat közvetíteni. Szemiotikai nézőpont felől közelítve egy olyan index szerepét tölti be, amelyet mint „jelentős dokumentumerővel bíró tárgyat értelmezünk.”⁵ Általános értelemben a fénykép a valóság egy részét mutatja meg, annak egy darabját közvetíti számunkra és „bizonyítéka annak, hogy egy bizonyos dolog megtörtént.”⁶ Mindezek ellenére a társadalomtudományi gondolkodás kétségeket támaszt a fotóval szemben, nem tartja objektívnek, hiszen csak az egyik aspektusát adja vissza a körülöttünk rejlő világnak, önkényes szelekció eredménye,⁷ konvencionális rendszerként fogható fel, amely rögzít és ábrázol, szelektál és ugyanakkor körül is határol.⁸

A néprajzi fotózásnak pontosan meghatározható elmélete vagy módszertana nincs, a szabadtéri fotózás elterjedésétől kezdve vált bevett gyakorlattá, hogy az antropológus a terepen fényképet készít a helyszínen. Kezdetben arra használják a fényképeket, hogy szóra bírják az adatközlőt, főleg jegyzet szerepét tölti be a kép, emlékeztetőként szolgál, miután a kutató hazatér. Az antropológusok által készített képek nem mutatnak nagy különbséget a turisták vagy utazók által készített képekhez képest, így nem beszélhetünk antropológiai fotózási stílusról.⁹ A kutatás során készített vagy kapott fotókat az asszimiláció vizsgálata kapcsán igyekszem értelmezni és általuk részletesebb információkhoz jutni a kérdést illetően.

Találkozás a vend közösséggel

Kétvölgy iránti érdeklődésem még 2005-ben kezdődött, amikor részt vettem – akkor még művelődésszervező hallgatónaként – egy őrési kiránduláson Kiss Judit szociológus szervezésében, és magával ragadott az a nyitottság és bizalom, amely az egyszerű körülmények között élő emberekből áradt a látogatók felé. Tíz évvel később antropológusként elhatároztam, hogy szervezek egy kutatócsoportot, és feltárom Kétvölgy kulturális sajátosságait, hagyományait, megfigyelem a vend közösség csoportkohézióját és egyéb társadalmi folyamatait. Azért esett a választás a magyar-osztrák-szlovén hármashatár mellett található Kétvölgyre, mert a társadalomtudományi gondolkodást egyre jobban foglalkoztatja az identitásbeli határzónák jelensége, mely feltehetően ebben a lokalitásban is szerepet játszik. Egy kétnyelvű és kettős identitással bíró közösségben nem csupán a kultúrán belüli különbségek hangsúlyosak, hanem a kulturális határ¹⁰ kérdése is fontossá válik.¹¹

⁴ Seidman 2002: 17.

⁵ Béres 2004: 186.

⁶ Sontag 1981: 12.

⁷ A fotó egy átírás eredménye Bourdieu szerint, amely csak azokat a vizuális tulajdonságokat ragadja meg, amelyek az adott időpontban és nézőpontban élénk táruul.

⁸ Bourdieu 1982.

⁹ Ruby 1996. Etnográfiai képek publikálására Bateson és Mead *Balinese Character-e* (1942) és Gardner és Heider *Gardon of War-ja* (1968) a két legismertebb példa.

¹⁰ A határ fogalmát kimerítik mindazon helyek, ahol a másságukat feladni nem kívánó kultúrák kerülnek egymással kölcsönhatásba. (Alvarez–Collier, 1994.)

¹¹ Ilyés 2008.

A kutatási projekt 2011 őszén kezdődött, amikor is az antropológus mellett szociológus, kommunikáció szakos hallgató, néprajzos és egy filmes is a terepre ment.

A kultúrával való találkozás mindig meghatározó pillanata a terepmunkának: amíg Levinas¹² megközelítésében alapvető eseményként jelenik meg¹³, addig Malinowski naplójában problémás kérdéssé válik.¹⁴ A kétvölgyi emberek szeretettel, ugyanakkor kíváncsian várták a faluba érkező kutatócsoportot; a közösségről készülendő könyv keltette fel igazán az érdeklődést, melynek védnöke lett Doncsecz András polgármester is. Lakóhelyként elsőként az egyik helyi panzió, majd az apátistvánfalvai¹⁵ paplak szolgált. A terepmunka két éven át folyik majd, jelenleg a kezdeti szakaszában tart. A korábbiakban már hangsúlyozott alapos megismerés mellett a Clifford Geertz által megfogalmazott „divided existence”¹⁶ állapotával is szembesültünk, amikor is az antropológus egyrészt megpróbál benne élni a másik kultúrában, másrészt pedig még a saját kultúrájában is meghatározza önmagát, mintegy a két kultúra között reked, meglehetősen marginális szerepe lesz.

1. Kép

Kétvölgy látképe (Fotó: Tóth Judit Gabriella, 2011)

¹² Emmanuel Levinas a Másik ideáját, mint az egyetlen és megismételhetetlen létezés ideáját jeleníti meg.

¹³ Kapuscinski 2004.

¹⁴ Online elérhető forrás: Malinowski, Bronislaw: *Baloma. Válogatott írások*. Részletek. A nyugati félsziget argonautái. <http://www.freeweb.hu/sztebmi/malinowski.rtf> (2008.12.27.)

¹⁵ Apátistvánfalva Kétvölgytől mintegy 4 km-re található, így nem okozott problémát, hogy egész nap a faluban tartózkodjunk, és csak estére térjünk haza. A munka szempontjából ez azért lényeges, mert csak hosszabb helyben tartózkodás által tehetünk szert olyan tudásra, amely feltárja a vend közösség kulturális és egyéb sajátosságait.

¹⁶ Geertz 1988: 130. Magyar megfelelője: kétarcú megfigyelési mód.

Asszimiláció képekben

Korábban már említettük, hogy a Kétvölgy ezer arca címet viselő projekt egyik központi témája a falubeli vendek asszimilációs folyamatainak a feltárása és értelmezése. Az asszimiláció szó mind a latin, mind a német nyelvi hagyományokban megtalálható. A latin *assimulo* ige valaminek egy valami más dologhoz történő hasonlóná válását fejezi ki, amely az utánzás eszközével valósul meg.¹⁷ Az asszimilációs folyamat egy másik csoport tudáskészletének elfogadását jelenti, melynek alapfeltétele a nyelv, a szokások és a közösség történelmének az ismerete. A másik kultúra hagyományainak elsajátítása egy olyan bonyolult viselkedéssorozaton keresztül valósul meg, amely az utánzáshoz hasonlítható; azért érdekes folyamat, mert azonnal nem fed fel az asszimilálódó közösség vagy népcsoport szándékát, azaz, hogy elfogadról vagy elkülönülésről van inkább szó az adott csoport vagy személy esetében.¹⁸ A német szóhasználat az *Aneignung* főnevet használja, amely valaminek a belsővé tételét fejezi ki; köthető a hegeli értelmezéshez, aki minden olyan folyamatot asszimilációnak nevez, amelyben „egy organizmus a számára külsőlegesen adott, nem szervesen velejáró jelenséget, mint szubjektívet, bensővé tett lényeket képes elsajátítani, vele azonosulni”¹⁹. Elmélete alapján az asszimiláció három típusát különíthetjük el: elsőként kiemeli az asszimilált dolog iránti érzékenységet, másodsorban gyakorlati viszonyt tartja a folyamatot, míg a harmadik értelmezésben művészi ösztönként jelenik meg.²⁰ John Tukey úgy tartja, hogy a módszerekkel kapcsolatban az igazán fontos kérdés a miértben rejlik és nem a hogyan mögött.²¹ Ha egy módszerről bizonyosságot nyer, hogy elvezet egy kérdés felderítéséhez és megválaszolásához, az nagy valószínűséggel alkalmazható egy kutatás során. A kétvölgyi terepmunkán a sokak által megkérdőjelezett fotóantropológia lett az a módszer, amely nagy mértékben segítette a munkát és ugyanakkor új távlatokat is nyitott.

Kétvölgy múltját tekintve csupán kísérletek történtek az erőszakos asszimilálásra, de ez akadályokba ütközött, egyrészt mivel a vendek többségben éltek itt, másrészt nem tették magukévá a magyarok kultúráját, nyelvét vagy éppen gondolkodásmódját; az identitás megvállalása a mai napig így van, változás egyedül a nyelvhasználatban történt: erőteljes nyelvváltást mutat a közösség. *„Az az igazság, hogy a falu többsége még mindig szlovén, azaz vend, a kettő egy és ugyanaz, bárki bármit mond. Kb. 10% az, aki nem szlovénnek tekinthető. Sajnos azonban nem mindenki beszél az anyanyelvét, fiatalok közül gyakorlatilag én, meg az idősebbik bátyám az, aki beszél, de a fiatalok közül is azért tudnék mondani olyat, aki kötődni igyekszik a szlovénséghez, például két lány közreműködik szlovén színjátászó körben.” (D. Á.)*

Az asszimilációs folyamatok feltárása előtt mindenképpen tisztázni kell, hogy az etnikai csoport egy olyan közösség, amelynek tagjai „külső megjelenésük vagy szokáserkölcseik alapján – esetleg mind a kettő – hasonlósága alapján, vagy a gyarmatosításhoz és vándorláshoz fűződő hasonló emlékek miatt szubjektíve meg vannak győződve közös leszármazásukról, és oly módon ápolják és terjesztik ezt a szubjektív hitet, hogy annak fontos közösségképző szerepe lesz [...] teljesen mindegy, hogy fennáll-e a közös leszármazás –

¹⁷ Biczó 2009.

¹⁸ Amikor az egyén vállalja egy másik csoporthoz való tartozását, annak szokásainak, nyelvének és történelmének magáévá tételét, felelősséget vállal, hiszen ezáltal elkötelezett lesz egy csoport irányába.

¹⁹ Biczó 2009: 42.

²⁰ Hegel 1979.

²¹ Moksony 1999.

vérségi összetartozás ténye.”²² A kisebbségi csoport tagja csupán a csoport tagjai számára átörökíthető tradíciókkal, szokásbeli normákkal rendelkezik, és olyan attitűdöt mondhat magáénak, amely hasonló értékeket és pszichológiai jeleket hordoz, ugyanakkor közös vallást és nyelvet is feltételez a közösséggel. „A csoport kulturális megkülönböztetése olyan elkülöníthető morfológiai-kulturális jegyek alapján történik, amelyeket a csoport saját kultúrájából mások számára látni hagy.”²³ Az etnikai csoportban élheti meg identitását az egyén, azonban a csoporthoz való tartozás egyéni döntés kérdése, ennek függvénye a kisebbségi lét megtartása vagy éppen beolvadása egy másik kultúrába.

Az asszimiláció megfigyelésének elengedhetetlen feltétele a család származásának pontos felvázolása és a családfák visszavezetése, amilyen régi időszakra csak lehet. Mivel előzetesen nem rendelkezünk cenzussal vagy bármilyen egyéb olyan adatsorral, amely a lakosság létszámát, névsorát vagy éppen nemzetiségi hovatartozását foglalja össze, a temető az a hely, ahol a leggyakrabban előforduló családnevekre bukkanhatunk a terepen. A kétvölgyi temető Ritkaháza területén található, és egyik jellegzetessége, hogy a sírfeliratok a bejáratnak úgymond „háttal” helyezkednek el, azt a látszatot keltve, mintha az eltávozottak búcsút inténének az itt maradottaknak. Az igazság azonban a következő: „*Ritkaházán azért állnak befelé a temető sírjai, mert az ősi egyházközség Nagydolány (Dolenci) felé néznek. 1919-ig ahhoz a templomhoz tartoztak az itteniek, Permise Istvánfalvához mind a mai napig. Ritkaháza azt követően Felsőszölnökhöz tartozott és tartozik ma is, de 87 óta Apátra járnak ők is templomba. A hagyomány viszont a temetőben megmaradt: Dolány felé tájolják a sírokat.*” (D. Á.)

2. Kép

A kétvölgyi temető. (Fotó: Tóth Judit Gabriella, 2010)

²² Weber, 1992: 96.

²³ Bindorffer, 2001: 22.

A temető fejfáiról egyértelműen kiderült számunkra, hogy a falu ősi családnevei a Doncsecz (ennek több nyelvváltozata, mint Dancsecz, Doncsecs, Dancsecs, Doncsesz, Dancsesz), Talabér, Stájér, Serfecz vagy a Trájber.

3. Kép

A Serfecz család nyughelye (Fotó: Tóth Judit Gabriella, 2010)

A környék legelterjedtebb családneve az előbb említett Doncsecz, amelynek különböző változataiban jól megfigyelhető a betűváltás, ami arra ösztönzött bennünket, hogy azt feltételezzük, egyfajta magyarosítási törekvések indulhattak be a szlovénok körében. Ezt később az interjúk is alátámasztani látszóttak, bizonyítva, hogy ennek oka egyrészt politikai, másrészt a magyarok számára könnyebb kiejtés volt, ez utóbbi jelzi a két kultúra egymáshoz való közeledését. „A temetőinkben vannak anyanyelvi sírfeliratok, valaha sokkal több volt ebből. Amikor azonban felújításra került számos sír, a hozzátartozók már magyar feliratot készítettek, mert mindenki tudta, a besúgók figyelik ezt is.” (T. B.) „Hogy mi ennek az oka? A magyarok nehezen tudták kimondani a szlovén neveket, kedvezni akartunk nekik, miközben észre sem vettük, hogy szép lassan magyar neveink lesznek.” (G.B.) A helyiek elmondása szerint ez a magyarosodási törekvés, még ha a vendektől ered is, és nem az idegen kultúra igyekezett kieroszakolni, erősen meghatározóvá vált és már érzelmi kérdést is jelent, ha temetkezésre kerül sor. „Mi családközpontunkban az apai dédszüleimnek és ükapámnak van vendül sírfelirata, nagyapám azonban a 80-as években már a feleségének és magának magyar feliratú sírt készített. Az anyai nagy- és dédszüleimnél, akik szintén már a második világháború után haláloztak el, szintén magyar a felirat. Az apám sírjára is az anyám GÖRCSÖSEN ragaszkodott, hogy magyarul legyen a felirat.” (D. Á.)

4. Kép

Doncsecz Mária nyughelye (Fotó: Tóth Judit Gabriella, 2010)

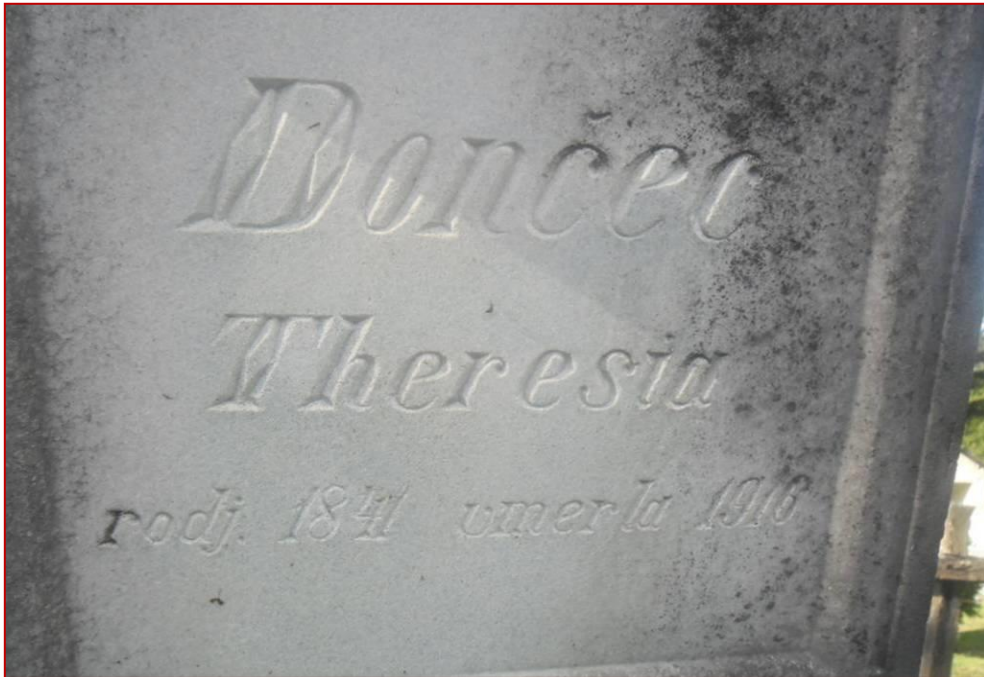
5. Kép

Doncsecs Mária nyughelye (Fotó: Tóth Judit Gabriella, 2010)

6. Kép

Doncec Theresia nyughelye. Eredeti vend sírfelirat. (Fotó: Tóth Judit Gabriella, 2010)

A temető egyik különlegessége az ott álló kopjafa együttes, amelyet – ahogyan az országban máshol is – 1956 emlékére állítottak; az eseménysorozat kimondottan a magyar történelem részét képezi, a szlovén nemzetiség számára mégis fontos. Ez a momentum szintén a magyarokhoz való közeledésre utal, és előrevetíti a Másik elfogadását.

7. Kép

Kétyölgyi kopja, felirattal. (Fotó: Tóth Judit Gabriella, 2010)

A terepen készített fotók hívták fel a figyelmünket a nyelvi asszimilálódás egy fontos pontjára, amely a nevekben a betűk felcserélésével vette kezdetét, és azóta egyre inkább jellemző lesz a helyi vendekre: egyre inkább vesznek át magyar szavakat az idősebbek, akik még beszélnek vendül, a fiatal generáció pedig már kizárólag magyar nyelven kommunikál, hiába is tanulja a szlovén nyelvet az iskolában. A temetőben készített fotók nélkül nem biztos, hogy felfigyeltünk volna a nyelvi asszimilálódás ilyen fontos jeleire. Módszertani szempontból megállapítható, hogy Alvin Langdon Coburn nyomán a fotó valóban a gyorslátás eszköze²⁴, és Lewis Hine definíciójával egy olyan emberi dokumentumként értelmezhető, melynek fő funkciója abban rejlik, hogy fenntartsa a jelen és a jövő múlttal való kapcsolatát.²⁵ A fényképek nem a valóságot teszik közvetlenül hozzáférhetővé, hanem a valóság képét. Csak élettörténeti összefüggésben írhatók le és ezen összefüggések alapján magyarázhatók; továbbá az élettörténeti összefüggés csak a retrospektív emlékezésben rekonstruálható, az elmondott élettörténet szubjektív és objektív interpretációs kerete és a fotók (családi) használati értéke nem választható el az elbeszélő aktuális személyes vagy társadalmi helyzetétől.²⁶

A családi fotótár vizsgálata során azonosító interjúkat²⁷ alkalmaztunk: öt olyan generációt lehetett elkülöníteni a családnevekben előforduló betűváltozások kapcsán, amelyek a családi albumokban is előfordulnak:

- ◆ Doncsecs generáció 1880-1970
- ◆ Dancsecz generáció 1900-1945
- ◆ Doncsecz generáció 1850-1920
- ◆ Doncsecz generáció 1930-1980
- ◆ Doncsecz generáció 1950-2000

A családi leszármazásról való beszélgetés közben tisztázódnak olyan neveléstani kérdések, mint az identitás átörökösítéséhez kapcsolható férfi és női szerepek, és a generációs hierarchia. Kétféleképpen a nagyszülők a gyermekeiktől várták, hogy tovább adják a vend tudatot az unokáknak, azok pedig hol megtették ezt, hol nem. *„Ők is úgy adták át a szlovén identitást [...] ők átadták a szüleimnek, a szüleimtől meg azt várták el, hogy ezt teljesen adják át nekünk, de ez csak félerészt sikerült. Később a nagyszülők nehezteltek is emiatt a szülőkre, de viszont ők idősek voltak és nem érezték, hogy erejük lenne a gyerekek erre való nevelésére.”* (D. Á.)

Barthes feltevése, miszerint a fotó osztályozhatatlan²⁸, a mi kutatásunk esetében nem nyert bizonyosságot, mivel tudtuk, hogy mit, azaz kiket keresünk, azokra az emberekre voltunk kíváncsiak, akiknek a nevével a fejfákon talákoztunk, és akiket a családi albumokban meg is találtunk ugyanolyan megjelöléssel a képek hátoldalán, mint a temetőben a sírokon. A fényképek és a hozzájuk kapcsolt élettörténet alátámasztja azt az elképzelést, hogy a két kultúra lassan közeledni kezdett egymáshoz a 20. század elején; ennek bizonyossága a betűváltozások, melyek önmagukban még nem jelentik egy önálló nyelvváltozat kialakulását vagy nyelvváltást sem. A képekhez társított időszakok viszont egyértelműen mutatják, hogy bizonyos

²⁴ Sontag 1981.

²⁵ Sontag 1981.

²⁶ Kallinich 2000: 60.

²⁷ Az azonosító interjú hivatott arra, hogy az idegen kultúrából érkező kutató megfelelően tudja értelmezni a fotográfiát. „A fényképek tartalmi azonosítására szolgáló interjúk segítségével tehát tulajdonképpen a kultúra nem-lefényképezhető területeiről is nyerünk ismereteket.” (Kunt 2000: 220)

²⁸ Barthes 1985.

években ugyanaz a család több vezetéknevet is viselt, valószínűleg nem egységesen próbálták a neveket a magyar igényekhez igazítani. „Az eltérő családnevek okát nem ismerem, nem is beszélt róla nagyanyám sem, ők tudták, hogy összetartoznak, nem csináltak ebből különösebb problémát.” (T. K.)

A nyelvi asszimiláció első lépcsőfokának tekinthetjük ezeket a vezetéknev-módosulásokat, de érdemes azt is megnézni, hogy a hétköznapi beszélt nyelvben mennyire érvényesül a magyar hatás.²⁹ Az anyanyelv egy olyan meghatározó alapja a kisebbségi létnek, melyre az etnicitás épülhet. Kétfölgyön ez nem valósul meg, az öregek még beszélik a nyelvet, a középkorúak egy része is, de a fiatalok közül csupán egy ember használja. „Sajnos azonban nem mindenki beszél az anyanyelvét, a fiatalok közül gyakorlatilag én meg az idősebbik bátyám az, aki beszél.” (D. Á.) Az idézett adatközlő a Nyugat-Magyarországi Egyetem szlavisztika szakos hallgatója és pályáját anyanyelvének kívánja szentelni, nem csak értelmezi a különböző nyelvészeti érdekességeit, hanem oktatni is próbálja a fiatalok körében. Gyakran látogat Szlovéniába, tartja a kapcsolatot kinti rokonokkal, és azon munkálkodik, hogy még elméleti síkon se jelentsen az ország nyugati határvonala akadályt abban, hogy szlovén tudatát teljes értékben kiélhesse, és azt tovább adja. „Szeretném egyebek között dokumentálni a vend nyelv kétfölgyi nyelvjárását.” (D. Á.)

Lassú beleolvadás

Kétfölgy vend közössége azon ritka nemzetiségi csoport közé tartozik, ahol működnek olyan társadalmi attitűdök, amelyek az asszimiláció gyorsulása ellen hivatottak hatni. A családfák feltérképezése és a családi albumok megtekintése során derült arra is fény, hogy a helyiek belterjességgel próbáltak az asszimiláció ellen hatni; találkoztunk olyan 23 éves fiatalemberrel, aki még egyenes ágról származó unokatestvérek gyermeke. Valószínűleg nem ő az egyedül példa erre, erről a párválasztás kapcsán elhangzott mondatai árulkodnak: „Ismerkedni? Nehéz. Szlovén lányt szeretnék magamnak, de a környéken bárhol próbálkozom, általában kiderül, hogy az illető a rokonom...” (B. T.) Az antropológia ismer olyan társadalmakat, ahol előírják a rokonok egymással való házasságát.³⁰ A rokonsági csoportok kapcsolatrendszere és viselkedési normái kötöttek, és ezen szabályrendszeren keresztül „védik meg a csoportot a széteséstől”.³¹

A kutatás jelen szakaszában még nem lehet relevánsan elemezni a belterjesség kérdését és következményeit a faluban, de mindenképpen védekező mechanizmusként tekintünk rá, ugyanakkor egyértelmű számunkra, hogy további kutatómunkára van még szükség ebben az irányban. A csoportkohéziót erősítő attitűd a szlovénnyelvű szent mise látogatása, mely az asszimiláció ellen hat, mivel olyan kétfölgyiek is látogatják, akik nem beszélik a nyelvjárást vagy éppen magyarként azonosítják önmagukat. A vallás különös forrása lehet az egyén és a csoport a világról és önmagáról, illetve ezek kapcsolatáról szóló megnyilatkozásának. „A vallás és az identitás rokon fogalmak: mindkettő a lét alapvető kérdéseire keresi a választ, mindkettő fontos szerepet vállal az egyén és az emberi közösségek identifikálásában, kötődései megerősítésében, értékei kifejlesztésében.”³² A kétfölgyiek nagy része katolikus és a felekezeti hovatartozás egy közösséggé kovácsolja a vendeket és a magyarokat. A vallásnak

²⁹ Egy kétnyelvű kultúra tagjaként az ember előbb-utóbb választás elé kerül, hogy melyik nyelvet is vallja a sajátjának. Péntek János kényszerkétnyelvűségnek nevezi a kettős identitással bíró családok nyelvhasználatát. (Péntek 1996: 36)

³⁰ Ha etnikai szinten vizsgáljuk a yanomamöket, ők is ilyen közösséget tudhatnak magukénak.

³¹ Eriksen 2006: 129.

³² Gereben 1999: 128.

kiemelkedő szerep jut a nemzetiségi lét kifejezésében. A katolicizmus összeköti, egybeolvasztja a két népet, lehetővé teszi a nemzeti tudáskészletben való részesedést, és a szlovén identitásérzést erősíti. „A közös szakrális nyelv, rítusok egyesítik a nemzet tagjait.”³³

Bár a kétvölgyiek nagy része katolikus, a betelepültek között akad néhány protestáns család. „Vasárnap és ünnepnapokkor járunk szentmisére, mostanában egyre jobban hangozunk az anyanyelvi istentiszteletre, sőt szeretnénk fordítani a bibliát és egy új imakönyvet is vendre, ebben én is benne vagyok.” (D.Á.)

8. Kép

Az apátistvánfalvai templom. (Fotó: Tóth Judit Gabriella, 2010)

9. Kép

Vend imakönyv. (Fotó: Tóth Judit Gabriella, 2010)

³³ Bindorffer 2007: 74.

A nyelv megőrzésének nagy szerepet tulajdonít interjúalanyom, mégis problémás annak továbbadása. A falu gyermekei Apátistvánfalva két-tannyelvű, tehát nem csupán nyelvet tanító szlovén nemzetiségi iskolájába járnak, ahol a nyelven kívül népismeretet is tanulnak. „Fontosnak tartjuk a nyelv megőrzését. Sajnos ma már a családokra ez nem jellemző, hogy otthon beszélnének, még az idősebbek sem nagyon, mert az unokák nem értik. A vend nyelv kérdését nem egyszerű megérteni, mi az irodalmi szlovén nyelvet oktatjuk, míg ők otthon egy különös nyelvjárással találkoznak.” (G. P.) Érdekes módon ugyanez a nemzetiségi nyelvvvel kapcsolatos attitűd a bükkszentkereszti szlovák embereknél is megjelenik, a család otthon sem beszél, bár a gyerekek szlovák nemzetiségi, nyelvet oktató iskolában tanulnak, de a család egy teljesen egyedi tótnak nevezett nyelvjárást beszél. Bükkszentkereszten ebből következően felgyorsult az asszimiláció és a község elindult az identitásváltás útján.³⁴

Összegzés

A kutatás jelen szakaszában kijelenthető, hogy a kétvölgyi vend közösség erőteljes nyelvi asszimilációt mutat, de olyan erős csoporttudattal rendelkezik, amely akadályozza a folyamat gyorsulását. Amennyiben a folyamatot gátolni igyekvő viszonyulások, mint a szent misére járás, a vend nyelvjárás felkutatása és az iskola dominánsnak tűnő nyelvoktatása a későbbiekben is fennmarad és hatékonyan bizonyul, esély mutatkozik arra, hogy az asszimiláció folyamata a jelenlegi szinten megreked. Az asszimiláció kutatása során alkalmazott fotóantropológiai megközelítés bizonyítja, hogy a fénykép felvállalt módon is lehet a mindennapi élet képe azzal, hogy az adatközlő azt a kutató rendelkezésére bocsátja és megmutatja, hogy miként is él vagy élt. A fénykép szervezői funkcióval is bír, maga alakítja az időt és a teret azon túl, hogy a vizualitáson keresztül az egyén identitását gyakorolja mind a saját, mind társadalmi szintjén. A terepen készített fotók arra ösztönöznek bennünket, hogy a rögzített anyagok további tanulmányozásával olyan verbálisan rejtett információkhoz jussunk, amelyekhez más módon nem lehetne hozzáférni. A fénykép valóban egyszerű és megismételhetetlen, értelmezéséhez elengedhetetlen a kommunikatív használati összefüggések feltárása.

10. Kép

Kétvölgyi lakóház képe (Fotó: Tóth Judit Gabriella, 2010)

³⁴ Lásd bővebben: Tóth 2010.

Irodalom

- Barthes, Roland (1985) *Világoskamra*. Budapest, Európa Kiadó.
- Béres, István (2004) Megjegyzések a családi fotográfiáról (úgy is, mint múzeumi tárgyról). In: Fejős Zoltán (szerk.) *Fotó és néprajzi muzeológia. Tanulmányok*. Budapest. 183–196.
- Biczó, Gábor (2009) *Hasonló a hasonlónak*. Pozsony. Kalligram.
- Bindorffer, Györgyi (2007) Egyház, vallás, etnikai identitás. In: A. Gergely András – Papp Richárd (Szerk.) *A szakralitás arcai*. Budapest, Nyitott Könyvműhely. 63–78.
- Bourdieu, Pierre (1982) A fénykép társadalmi definíciója. In: Horányi Özséb (szerk.) *A sokarcú kép. Válogatott tanulmányok*. Budapest. 226–244.
- Clifford, James (1999) Az etnográfiai allegóriáról. In: N. Kovács Tímea (Szerk.) *A kultúra narratívái*. Budapest, Kijárat.
- Eriksen, Thomas Hylland (2006) *Kis helyek – nagy témák. Bevezetés a szociálanropológiába*. Budapest. Gondolat Kiadó.
- Geertz, Clifford (1988) *Works and lives. The anthropologist as author*. Stanford/California, Stanford University Press.
- Gereben, Ferenc (1999) *Identitás, kultúra, kisebbség*. Budapest, Osiris–MTA Kisebbségkutató Intézet.
- Ilyés, Zoltán (2008) Mezővilágok. Etnikus interferenciák és nemzeti affinitások térbeli mintázatai a Kárpát-medencében. Budapest. Lucidus Kiadó.
- Kallinich, Joachim (2000) Fotográfia és élettörténet. In: R. Nagy József (szerk.) *Családi album. Vizuális antropológiai szöveggyűjtemény I*. Miskolc, Miskolci Egyetemi Kiadó.
- Kapuscinski, Ryszard (2004) Találkozás a Másikkal – a XX. század kihívása. *Európai utas*. 4. 2–4.
- Kunt, Ernő (2000) Útmutató fotóantropológiai kutatáshoz. In: R. Nagy József (szerk.) *Családi album*. Miskolc, Miskolci Egyetemi Kiadó.
- Malinowski, Bronislaw: *Baloma. Válogatott írások. Részletek. A nyugati félsziget argonautái*. <http://www.freeweb.hu/sztebmi/malinowski.rtf> [2008.12.27.]
- Moksony, Ferenc (1999) Gondolatok és adatok. Társadalomtudományi elméletek empirikus ellenőrzése. Budapest, Osiris.
- Péntek, János (1993) Szociolingvisztikai dilemmák. *Korunk*. 9. sz.
- Radcliffe-Brown, A. E. (1952) *Structure and Function in Primitive Society*. Glencoe (IL), Free Press.
- Ruby, Jay (1996) Visual Anthropology. In: LEVINSON, David – EMBER, Melvin (ed.) *Encyclopedia of Cultural Anthropology*. New York, Henry Holt and Company, vol. 4. 1345–1351.
- Seidman, Irving (2002) *Az interjú, mint kvalitatív kutatási módszer*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest.
- Sontag, Susan (1981) *A fényképezésről*. Debrecen.